

RINGLEMISKULUDEST JA NENDE KLASSIFITSEERIMISEST

O. Kaasik

Ringlemiskulud on üheks tähtsamaks ühiskondliku töö organiseerimise taseme näitajaks ringlemissfääris. Ringlemiskulude tase (ringlemiskulude absoluutsumma suhe kaubakäibe absoluutsummasse, väljendatuna protsentides), on kaubandusorganisatsioonide töö oluliseks näitajaks. Ringlemiskulude tasemes väljenduvad kaubandusorganisatsioonide mitmekülgse tegevuse tulemused: seoste otstarbekus tööstusettevõtete ja kaubandusettevõtete vahel, materiaalse baasi kasutamise ratsionaalsus, transpordi organiseerimise tase ja transpordivahendite kasutamise efektiivsus, kaubandusvõrgu paigutamise otstarbekus ja arenemisaste. Ringlemiskulude kõrge tase näitab, et kaubandusorganisatsioonide juhid pole õppinud küllaldaselt tundma ökonoomikat, ei korralda vajalikul määral tööjõu jaotamist ringlemissfääris. Partei ja valitsus juhivad pidevalt tähelepanu kulude kokkuhoiu vajadusele ringlemissfääris. NLKP XX kongressi direktiivides kuuenda viie aasta plaani kohta nähakse ette ringlemiskulude alandamist riiklikus ja kooperatiivkaubanduses 17 protsendi võrra. See kohustab organiseerima tööd ringlemissfääris veelgi paremini, teostama ringlemiskulude analüüsi kaubandusettevõtete sisemiste reservide väljaselgitamiseks ja ühiskondliku töö kokkuhoidmiseks.

Ringlemiskulude analüüsi objektiivsel teostamisel on suure tähtsusega ringlemiskulude olemuse õige mõistmine.

Ringlemiskulude olemuse kohta sotsialismi tingimustes on seni ilmunud kirjanduses avaldatud vastandlikke arvamusi. Mitmed autorid on kritiseerinud selles küsimuses levinud ebaõigeid seisukohti ja on esitanud mitmeid ringlemiskulude struktuure. Käesolevas artiklis kritiseeritakse mõnede autorite poolt esitatud ebaõigeid seisukohti ning tehakse katset esitada ringlemiskulude struktuur, mis peaks autori arvates olema põhimõtteliseks aluseks kaubandusettevõtete kulude analüüsimisel.

*
* *
*

Taastootmise protsess moodustab järgmiste staadiumide ühtsuse: tootmine, jaotamine, vahetus, tarbimine. Viimased on üksteisega vastastikusel seoses ja sõltuvad üksteisest. Toodetud ühis-

kondlikud produktid jaotatakse nende huvides, kes valdavad tootmisvahendeid. Sotsialismi tingimustes, kus on kehtestatud tootmisvahendite ühiskondlik omand, toimub jaotamine ühiskonna huvides. Üks osa toodetud ühiskondlikust produktist läheb tagasi tootmisse tootmisprotsessis kulunud vahendite uuendamiseks ja tootmisprotsessi laiendamiseks. Teine osa ühiskondlikust koguproduktist läheb ühiskondlikuks ja isiklikuks tarbimiseks. Tarbimine on tootmise eesmärk, kuid ta on tootmisest nii ajalisel kui ka ruumilisel eraldatud. See tingib paratamatult ringlemissfääri olemasolu, mille kaudu toimub toodetud produktide toimetamine tarbijani (kas siis tootlikuks tarbimiseks, s. o. tootmisvahendite vahetus tootmisettevõtete vahel, või isiklikuks tarbimiseks minevate tarbimisesemete vahetus elanikkonnas ostuvahendite vastu). Seega tekib vajadus ühiskondliku töö kulutamiseks ka ringlemissfääris. Siin kuuluvad ühiskondlike kulude hulka kulud, mis on seotud kaupade soetamiseks vajalike tingimuste loomisega, ringlussfääris toimuva kaupade täiendava töötlemisega seotud kulud (kaupade pakkimine, sorteerimine, komplekteerimine), kaupade müümisega seotud kulud, kulud sularaha väljalaskmiseks (emissioonikulud), kassaparaadi ülalpidamiskulud, kontrolli- ja arvestusaparaadi ning juhtimisaparaadi ülalpidamiskulud.

Kõiki neid ühiskondliku töö kulusid, mis on seotud kaupade viimisega tootjalt tarbijani, nimetame rahalises väljenduses r i n g l e m i s k u l u d e k s. Peamine osa ringlemiskuludest langeb NSV Liidus riiklikele ja kooperatiivsetele kaubandusorganisatsioonidele, kolhoositurule ja varumisorganisatsioonidele, kes teostavad põllumajandussaaduste varumist, hooldmist ja säilitamist. Osa ringlemiskuludest langeb tööstus- ja põllumajandusettevõtetele, kes samuti tegelevad toodetud produktide suunamisega tarbijani.

Järgnevalt käsitleme ringlemiskulusid peamiselt kaubandusorganisatsioonides.

Kulud ringlemissfääris ei ole oma iseloomult ühesugused. Kaupade ringlemisprotsessis toimub ühelt poolt tootmisprotsessi jätkamine, nagu kaupade vedu, kaupade sorteerimine, pakkimine, komplekteerimine ja kaubavarude loomine.

Kõik nimetatud elava ja asjastatud töö kulud on oma iseloomult tootlikud. Ma nimetan neid t ä i e n d a v a i k s ringlemiskuludeks. Nad on täiendavad kulud samasugustele kuludele tootmisfääris. «Need võivad olla tingitud tootmisprotsessidest, mis ringlemises jätkuvad ja mille tootlikku iseloomu ringlemise vorm järelikult ainult varjab.»¹ Seega, olgugi et kaubaringsuses ei looda otseselt produkti tema naturaalses ja esemelises vormis, toimub siin siiski tootmisprotsessi jätkamine, selle lõpetamine. Selles funktsioonis hõivatud kaubandustöötajate töö võtab seepärast samuti osa ühiskondliku produkti loomisest, loob väärtust ja nationaalset tulu. Need on kulud, mis suurendavad kauba väärtust.

¹ К. Маркс, Капитал, т. 2, Госполитиздат, М. 1951, lk. 133.

Teine protsess ringlemises teenindab otseselt ostu-müügi akti. Siia kuuluvad kulud reklaamile, müüjate palk, kaupluste sisse-seade kasutamise ja seotud kulud, kaubandusettevõtete ja -organisatsioonide juhtimise kulud. Need kulud ei ole seotud kauba tarbimisväärtusega, vaid kauba väärtuse üleminekuga kaubavormist rahavormi. Need kulud ei suurenda kauba väärtust. Nad on puhtad ringlemiskulud, mittetootlikud kulud, mis kaetakse materiaalses tootmissfääris loodud puhastulu arvel. Kuigi need kulud oma iseloomult on mittetootlikud, on nad ühiskonnale niisama vajalikud nagu täiendavad ringlemiskuludki. Nii ei ole ilma arvestuse ja aruandluseta mõeldav kaubaringlemise organiseerimine ega ka ühiskondliku tootmise arenemine üldse. Arvestuse ja aruandluse teostamine muutub seda vajalikumaks, mida rohkem kaotab tootmine individuaalse iseloomu, mida enam ta muutub ühiskondlikuks.

Lähtudes sellest osast, mida ühiskondlik töö etendab ringlemissfääris, s. o. sellest, missugusel viisil ta võtab osa väärtuse ja koos sellega natsionaalse tulu loomisest ning viimase jaotamisest ja ümberjaotamisest, nimetame me ringlemiskulusid täiendavaiks ja puhtaiks. Sellist jaotust tuleb tunnustada ka sotsialismi tingimustes. Täiendavate ja puhaste ringlemiskulude tunnustamine on meil suure teoreetilise ja praktilise tähtsusega. See võimaldab sügavamalt mõista kaubatootmise iseloomu sotsialismi tingimustes, selgitada välja kauba väärtuse kujunemise elemendid, õigesti planeerida hindu ja sel teel määrata kindlaks alused natsionaalse tulu jaotamiseks ja ümberjaotamiseks.

Viimasel ajal valgustatakse majandusteaduslikus ja eriti kaubandusökonoomika-alases kirjanduses kaubaringluse kaheksugust iseloomu, vaadeldes seda kui materiaalses tootmissfääri ühelt poolt ja kui ringlemissfääri teiselt poolt.²

Osa autoreid aga eitab veel sellise jaotamise vajadust (näiteks A. J. Abaturov³ ja N. N. Rjazov⁴). Samuti ei kasutatud neid mõisteid poliitilise ökonoomia õpiku esimeses ja teises trükis.⁵

Puhaste ja täiendavate ringlemiskulude eitamist sotsialismi tingimustes põhjendatakse sellega, et need mõisted on seotud kapitalistliku majandusega ja neid ei saa seepärast üle kanda

² «Seega ei ole ringlemiskulud nõukogude kaubanduses oma majanduslikult olemuselt ühesugused, nad koosnevad: a) täiendavaist tootmiskuludest ja b) kaupade realiseerimiskuludest...» А. Г. Куликов, Сущность, структура и пути снижения издержек обращения в советской торговле. Когумикус: Издержки обращения в СССР и пути их снижения, Госполитиздат, М. 1955, lk. 19. Samuti tunnustab sellist jaotust «Экономика советской торговли», Госполитиздат, М. 1955, lk. 219.

³ А. И. Абатуров, Издержки обращения в государственной торговле и основные пути их снижения, Госполитиздат, М. 1956, lk. 26.

⁴ Н. Н. Рязов, Издержки обращения в советской торговле. (Doktoriväitekiri.) М. 1945, lk. 101.

⁵ Политическая экономия. Учебник. Второе дополненное издание, М. 1954, lk. 537—538.

sotsialismi tingimustesse, kus tootmisviis on kapitalismiga võrreldes oluliselt muutunud. Nii kirjutab professor A. J. Abaturov: «Tingituna põhjalikest muudatustest majanduslikes tingimustes ja antagonistlike vastuolude puudumisest NSV Liidus, ei ole meil kapitalismile omaste terminite «puhtad ringlemiskulud» ja «täiendavad ringlemiskulud» rakendamine, nagu see leiab aset kapitalistlikus ühiskonnas, õigustatud.»⁶ Samal arvamusel on ka professor N. N. Rjazov: «Me arvame, et ringlemiskulude jaotamine nõukogude kaubanduses puhasteks ja heterogeenseteks ei ole vastuvõetav ei praktilisest vajadusest ringlemiskulude planeerimisel, ei nende majandusliku olemuse teoreetilise analüüsi seisukohalt ega ka nende dünaamika seaduspärasuste seisukohalt.»⁷

Selline põhjendus ei tundu olevat piisav. Säärane samastamine viib ringlemiskulude samastamisele kaubanduskapitali kuludega. Marx, analüüsides üksikasjaliselt ringlemiskulude olemust oma «Kapitali» II köites, toob välja puhaste ja täiendavate ringlemiskulude jaotamise mitte kaubanduskapitali kui tööstuskapitalist eraldunud osa seisukohalt, vaid ta vaatleb ringlemiskulusid tööstuskapitali ringkäigu seisukohalt, mis moodustab rahakapitali, tootliku kapitali ja kaupkapitali ühtsuse. Ta vaatleb ringlemiskulusid kui ühiskondliku töö erinevate protsesside peegeldust kaubaringlemises ja seda kaubatootmise seisukohalt üldse.

Sotsialismi tingimustes eksisteerivad puhtad ja täiendavad ringlemiskulud, kuid oma olemuselt on nad printsiipsaalselt erinevad kapitalismi tingimustes esinevatest samanimelistest ringlemiskuludest. Kapitalismi tingimustes on nii puhtad kui ka täiendavad ringlemiskulud allutatud lisaväärtuse realiseerimise eesmärgile. Antagonistlik vastuolu tootmise ja tarbimise vahel ning selle teravnemine kapitalismi üldkriisi perioodil loob olukorra, kus lisaväärtuse realiseerimine muutub raskemaks kui lisaväärtuse tootmine. See aga toob kaasa ringlemiskulude liigse paisutamise. Kaupade ostu-müügiga tegelevate töötajate arv kasvab pidevalt. 1955. a. töötas Ameerika Ühendriikides kõigist palgatöolistest ringlemissfääris 21%, Prantsusmaal 16,3%.⁸ Iga tuhande elaniku kohta oli Ameerika Ühendriikides enne Teist maailmasõda 40 kaubandustöötajat. Samal ajal oli NSV Liidus iga tuhande elaniku kohta 12 kaubandustöötajat.⁹ Kaupade realiseerimise raskused toovad kaasa kapitalistlikes riikides ka reklaamikulude suurenemise, nende üleliigse paisutamise. Reklaamikulude kasv ületab viimasel ajal umbes 3-kordselt kaubakäibe kasvu. Üksikute kaupade osas ulatuvad nad 25%-ni kõigist ringlemiskuludest.¹⁰ Kapitalismi tingimustes on ka täiendavate ringlemiskulude iseloom allutatud kaupade

⁶ А. И. Абагуров, *op. cit.*, lk. 26.

⁷ Н. Н. Рязов, *op. cit.*, lk. 101.

⁸ Статистические показатели экономического положения капиталистических стран (1950—1955). Внешторгиздат, М, 1956, lk. 82, tab. 1.

⁹ А. И. Абагуров, *op. cit.*, lk. 27.

¹⁰ Издержки обращения в СССР и пути их снижения, lk. 31.

realiseerimise eesmärgile, mille tulemusena nad muutuvad osaliselt puhasteks ringlemiskuludeks. Nii on kapitalistid suuremate kasumite saamise eesmärgil valmis kaupu pikemaks ajaks ladudesse kinni «külmutama», s. o. koguma selliseid kaupade varusid, mis ei ole vajalikud taastootmise normaalseks kulgemiseks, vaid selleks, et luua tingimusi kaupade müümiseks normaalsetest kõrgemate hindadega. See osutub võimalikuks, kuna «külmutamine» loob kunstlikult suurendatud nõudmise, n. ö. «kaubanälja». Samasuguse iseloomuga on osa kaupade vedamine ühest kohast teise, et kindlustada kõrge kasumi saamist. Täiendavatel kuludel on siin allutatud tähtsus. Nende puhul kerkib esile tarbimisväärtuse säilitamine ainult niivõrd, kuivõrd see on vajalik selleks, et realiseerida kaup ja koos sellega tema väärtus ja lisaväärtus. Kõik see toob lõpptulemusena kaasa ringlemiskulude üldise taseme tõusu jaekaubakäibes, kusjuures ringlemiskulud moodustavad 20—30% ja enamgi kaubakäibest. Näiteks väikestes universaalkauplustes New Yorgis moodustab ringlemiskulude tase 29,5% jaekaubakäibest, leiva- ja saiakauplustes kuni 50% jaekaubakäibest.¹¹

Ringlemissfäär sotsialismi tingimustes on vabastatud kapitalistidest ja spekulantidest. Ta teenindab tarbijate huvisid. Tarbijate nõudmiste uurimine (kauba tarbimisväärtus) on keskseks küsimuseks nõukogude kaubanduses. Ühiskondliku töö kulud kaubaringluses on allutatud sellele eesmärgile. Seega on täiendavatel kuludel sotsialismi tingimustes peamine tähtsus kaubaringluses. Puhaste ringlemiskulude osatähtsus aga väheneb pidevalt. On likvideeritud spekulatiivse iseloomuga kulud. See kõik toob kaasa ringlemiskulude taseme tunduva alanemise. Kui veel uue majanduspoliitika perioodil moodustasid ringlemiskulud 25% jaekaubakäibest, siis praegu on nad alanenud ligi 2 korda. 1955. a. moodustasid ringlemiskulud kogu NSV Liidu riiklikus ja kooperatiivkaubanduses 8,08% jaekaubakäibest.¹² Eesti NSV-s moodustasid ringlemiskulud 1956. a. 5,23% jaekaubakäibest,¹³ sellest kooperatiivkaubanduses 6,57%, riiklikus kaubanduses 4,23%.¹⁴ Rahvamajanduse plaanipärane arendamine võimaldab välja selgitada liigsed kauba kulgemise teed, vähendada kaupade liikumise lülisid ja lühendada kaupade liikumise aega tootjalt tarbijani. On võimalik välja selgitada ühiskonnale mittevajalikud kulud, et neid siis järgnevalt likvideerida.

Kahjuks aga praktikas ringlemiskulude analüüsi teostamisel ei arvestata nende jaotamist täiendavaiks ja puhasteks ringlemiskuludeks. NSVL Ministrite Nõukogu juures asuv Statistika Keskvallitsus ja Riiklik Plaanikomisjon, rääkimata kaubandusorgani-

¹¹ Paul L. Brown and William R. Davidson, Retailing. Principles and Practices, New York 1953, tabel 27.

¹² Советская торговля. Статистический сборник, М. 1956, lk. 118.

¹³ Eesti NSV Statistika Vallitsuse materjalidest.

¹⁴ Eesti NSV Kaubandusministeeriumi ja ETKVL aruanded 1956. a. kohta (vorm nr. 5).

satsioonidest, ei teosta sellist ringlemiskulude jaotamist. Kogu kauba ringlemissfäär arvatakse materiaalsesse tootmissfääri kuuluvaks.

Praktikas ringlemiskulude analüüsimisel rakendatakse ringlemiskulude tinglikku jaotamist püsivaiks ja muutuvaiks ringlemiskuludeks. Püsivate ringlemiskulude all mõeldakse kulusid, mis ei sõltu otseselt kaubakäibest, nagu administratiivjuhtimiskulud, kulusid, mis on seotud materiaalse baasi eksplaateerimisega kaubanduses. Jaotamine püsivateks kuludeks kannab siin juba tinglikku iseloomu. Ei ole mõeldav, et kaubakäibe pideval suurenemisel võiksid muutumatuks jääda materiaalse baasi kasutamise seotud kulud. Kaubakäibe suurendamine eeldab paratamatult uute kaupluste avamist, täiendava kaubandusinventari muretsemist jne. Muutuvate ringlemiskulude hulka arvestatakse kulud, mis on otseselt mõjustatavad kaubakäibe suurenemisest, näiteks transpordikulud, müüjate palk, krediitprotsendid, kaubakaod. Selline ringlemiskulude jaotus, kuigi ta näitab teatud sõltuvust ringlemiskulude ja kaubakäibe vahel, ei ole veel analüüsiks küllaldane. Selline jaotus ei kajasta õigesti ringlemiskulude olemust rahvamajanduse seisukohalt, samuti ei võimalda välja selgitada võimalikke reserve ringlemiskulude alandamiseks. Viimaste väljaselgitamine omab aga suurt tähtsust meie rahvamajanduse arendamises. Sotsialistlik ühiskond on huvitatud sellisest ühiskondliku töö jaotamisest rahvamajanduses, kus suhteliselt suurem osa oleks hõivatud materiaalses tootmissfääris ja väheneks ühiskondliku töö osa mittetootmissfääris. Sellist ühiskondliku töö jagunemise kontrolli võimaldab puhaste ja täiendavate ringlemiskulude analüüs. Kuigi puhaste ja täiendavate ringlemiskulude mõiste juurutamine praktikas on raskendatud nende funktsioonide tiheda läbipõimimise tõttu, peaks meie statistika vastavate indekse seostamisega ja teatud korrektiivide teostamisega seda võimaldama. Puhaste ja täiendavate ringlemiskulude rakendamise vajalikkus majandusliku analüüsi praktikas on saanud küpseks.

Ringlemiskulude olemuse väljaselgitamiseks sotsialismi tingimustes on vaja silmas pidada veel ühiskondlikult vajalike puhaste ja täiendavate ringlemiskulude kõrval jagunemist ka ühiskondlikult vajalikeks ja mittevajalikeks kuludeks.

Sotsialismi tingimustes on kogu ringlemissfäär organiseeritud plaanipäraselt. See võimaldab otstarbekalt organiseerida kaupade liikumist tootjalt tarbijani. Kuid see võimalus iseenesest ei likvideeri ühiskondlikult mittevajalikke kulusi, mis on tingitud töö ebaõigest organiseerimisest, tihtipeale kaubandustöötajate lohakusest, vastutustundetust suhtumisest töösse. Kuidas näiteks tõlgendada asjaolu, et Tartu Naha ja Jalatsite Kombinaat müüs 1956. a. suure partii naiste nahkkäekotte Riiga, kust Tartu Kaubastu need tagasi ostis ja vedas sealt Tartu kaubandusvõrku. Kahe kilomeetri

pikkuse teekonna asemel Tartu linna piires, mis oleks olnud normaalne, veeti neid 400 kilomeetrit. Meie kaubastud kui ka tööstusettevõtted lähtuvad sageli veel liialt kitsaist individuaalseist seisukohtadest oma töö organiseerimisel. Või jällegi, kuidas seletada NSVL Kaubandusministeeriumi kultuurikaupade osakonna poolt Eesti NSV «Glavkulttorgi» Hulgibaasile kehtestatud paberi jaotuskava 1957. a. kohta, mille alusel paberivabriku «Kehra» toodangu üldmahust (610 000 rbl. väärtuses) eraldati Eesti NSV-le pakkepaberit 10 000 rbl. väärtuses, ülejäänud osa realiseeriti väljaspool Eesti NSV-d kolmeteistkümmesse eri kohta (Harkov, Rostov, Lvov, Gruusia jne.). Tegelikult aga realiseeriti Eesti NSV-s 1957. a. esimeses kvartalis paberivabriku «Kehra» toodanguga analoogilist pakkepaberit 90 000 rbl. eest. Puudujääv osa veeti sisse Moskvast, Kiievist, Rostovist jne. Selle asemel, et katta eelkõige vabariigi enda nõudmised täielikult ja seejärel jaotada ülejääk teistesse liiduvabariikidesse, sooritati ühiskondlikult mittevajalikke vedusid enam kui 1000 km kaugusele, põhjustades seega suuri transpordikuluseid. Enne ametkondlike barjääride likvideerimist ja tööstuse ning ehitustegevuse uue juhtimissüsteemi kehtestamist esines juhtumeid, kus mõni kohalik ettevõtte, selle asemel et rahuldada kohapealseid nõudmisi, valmistab kaupu näit. Vladivostoki jaoks. Kohalikud kaubandusorganisatsioonid aga pidid oma tarbijate rahuldamiseks vedama kaupu kusagilt Kasahhi NSV-st või isegi Vladivostokist.

Majanduspiirkondade moodustamisega ning kogu liiduvabariigi majanduse allutamiseega rahvamajandusnõukogudele on astutud tähtis samm selliste mittevajalike ringlemiskulude vähendamiseks. On aga arusaadav, et ainult nende abinõude teostamisega ei ole igasugused mittevajalikud kulud veel täiesti likvideeritud. Mittevajalikke vedusid võib esineda ka liiduvabariigi ulatuses. Ühiskondlikult mittevajalikke kuluseid esineb meie kaubanduses ka kaupade vastuvõtmisel, nende sorteerimisel ja säilitamisel.

Tööstusettevõtteis toodetakse tihtipeale neid kaupu, mida ettevõtetel on lihtsam toota, mitte aga selliseid kaupu, mida vajab tarbija. Veel ei ole küllaldasi võitlusvorme tööstusettevõtete vastu, kes ei pea kinni kaubandusorganisatsioonide sortimendi- ja kvaliteedi-alastest nõudmistest. Kaubandusvõrku satub kaupu, mis ei vasta tarbijate nõudmistele, mis tuleb ümber hinnata või praagina hoopis maha kanda. Need on ühiskonnale mittevajalikud kulud. Nii näiteks tuli 1956. a. Eesti NSV Kaubandusministeeriumi süsteemis 11 kuu jooksul 109-s kaubandusettevõttes teostatud kontrolli tulemusena 33-l juhul tunnistada kaup mittekvaliteetseks, kusjuures praagina kanti 1956. a. 10 kuu jooksul riiklike kaubandusorganisatsioonide arvelt maha 2,6 miljoni rubla väärtuses kaupu.¹⁵ Sortimendi- ja kvaliteedialaste nõudmiste mitteametamise tõttu

¹⁵ Eesti NSV Kaubandusministeeriumi tööstuskaupade osakonna aruannete andmed 1956. a.

maksid tekstiilikäitised «1. Detsember» ja «Punane Koit» 1956. a. kolme kvartali jooksul Tekstiilkaupade Hulgikaubanduse Peavalituse Eesti Vabariiklikule Baasile rohkem kui 1 300 000 rbl. trahvi.¹⁶ Tartu Kaubastus 1956. a. 10 kuu jooksul esitatud pretensioonid hankijate vastu seoses mittekvaliteetsete kaupade suunamisega kaubandusvõrku ulatusid 1956. a. 625 200 rublani.¹⁷ Need on täiendavad, ühiskonnale mittevajalikud kulud. Kuid samuti esinevad ühiskonnale mittevajalikud puhaskulud ka näiteks juhtimisaparaadi paisutamise korral, samuti arvestus- ja kontrollaparaadi paisutamise puhul.

Nõukogude kaubandus areneb pidevalt ja täieneb koos kaubakäibe kasvamisega. Viimane toob paratamatult kaasa meie kaubandusvõrgu spetsialiseerimise vajaduse. Viimasel ajal toimub isegi kaubastute spetsialiseerimine, et luua tingimusi kaubastu töötajate spetsialiseerumiseks ja kindlustada tarbijate nõudmiste paremat tundmaõppimist. Kaubastute spetsialiseerimise puhul tuleb meie vabariigi piires rangelt arvestada nende majanduslikku otstarbekust. Viimane jääb aga küsitavaks. Näiteks 1953. a. organiseeriti Tallinna Leivakaubastu, kusjuures kaupluste võrgu moodustavad leiva- ja saiakauplused, mis võeti üle Tallinna Toidukaubastult. 1956. a. oli Leivakaubastul 35 kauplust üldise kuu käibeplaaniga 4 milj. rbl. ja neis töötas 200 kaubandusala töötajat. Kaubastu keskuses töötas 22 administratiivtöötajat, kelle ülesandeks on 35 kaupluse juhtimine. Seega tuleb iga 10 kaupluse kohta 7 administratiivtöötajat. Tallinna Toidukaubastus tuleb aga iga 10 kaupluse kohta 1,5 administratiivtöötajat. Seega on Leivakaubastu administratiivkaader liigselt paisutatud ja sellega seoses suurenevad paratamatult ka administratiivkulud. Kui Tallinna Toidukaubastu ühele kauplusele langes kvartalis administratiivkulud 500 rbl., siis Leivakaubastus moodustasid administratiivkulud 2000 rbl., seega 4 korda rohkem.

Meil on vaja kõigepealt võidelda nende kulude vastu, mis ei õigusta end rahvamajanduse kui terviku seisukohalt. Ringlemiskulude taseme alandamine peab toimuma kõigepealt ühiskonnale mittevajalike kulude arvel, mis tekivad töö ebaratsionaalse organiseerimise tagajärjel.

See muidugi ei tähenda, et me ei peaks alandama ka puhtaid ringlemiskulusid ja taotlema nende osatähtsuse edasist vähendamist ringlemiskulude üldsummas. Peame võitlema liialduste vastu administratiiv-juhtimisaparaadis, pidevalt võitlema selleks otstarbeks kulutatavate summade osatähtsuse alandamise eest ringlemiskuludes. Samuti on täiendavaid ringlemiskulusid võimalik alandada samaaegselt veel töö parema organiseerimisega, s. o. vedude otstarbekama korraldamisega, kaupade hoidmistingimuste paran-

¹⁶ «Rahva Hääle» nr. 9 (4281), 11. jaan. 1957.

¹⁷ Tartu Kaubastu baasi nr. 1 materjalid 1956. a.

damisega, transpordivahendite kasutamise efektiivsuse tõstmisega jne.

NLKP XX kongressi direktiivides on juhitud tähelepanu ringlemiskulude alandamisele. Siin on mõeldud eelkõige ühiskonnale mittevajalike ringlemiskulude likvideerimist, mitte aga nende mehaanilist alandamist, mis kahjustaks nõukogude kaubanduse kultuuri. Kahjuks ei pöörata sellele küsimusele praktikas vajalikku tähelepanu. Seda on soodustanud ka rea väärisseisukohtade levik, nagu oleks sotsialistliku majanduse plaanipärane arendamine likvideerinud kõik mittetootlikud kulud rahvamajanduses. «Sotsialistlikus ühiskonnas on mittetootlikud kulud ringlemissfääris likvideeritud,»¹⁸ kirjutab prof. N. N. Rjazov. Sama seisukohta väljendab ka A. A. Belov: «Sotsialismi tingimustes on kulud ringlemissfääris tootlikud ja langevad kokku ühiskondlikult vajalikega.»¹⁹ Oma kandidaadiväitekirjas «Ringlemiskulude alandamise teed Läti NSV riiklikus jaekaubanduses» väidab P. Strazdina, et «eraomandi likvideerimine tootmisriistadele ja tootmisvahendeile likvideeris ekspluateerimissüsteemi ja võimaldas muuta mitmesugustes rahvamajandusharudes kogu kulutatud töö ühiskondlikult vajalikuks».²⁰ Seisukoht on absolutiseeritud. Ühiskondliku omandi kehtestamine tootmisvahendeile annab selleks võimaluse, kuid ei muuda veel kõiki kulusid ühiskondlikult vajalikeks. Edasi peab Strazdina tunnistama,²¹ et kaubaringluses eksisteerivad ka ühiskonnale mittevajalikud kulud, näiteks trahvid, ja väidab: «Seepeärast, et trahvid pole ühiskondlikult vajalikud, ei saa neid täielikult pidada ringlemiskulude hulka kuuluvaiks.»²² See seisukoht ei ole õige. Trahvide puhul on samuti tegemist ringlemiskuludega, seda tõestab kas või fakt, et trahvid raudteetranspordile, viivised kulutatud elektrienergia arvete mitteõigeaegse tasumise eest ja viivised krediidi mitteõigeaegse tagastamise eest arvestatakse kaubandusorganisatsioonide ringlemiskulude hulka (vaata kaubandusorganisatsioonide bilansi lisa nr. 5 «Ringlemiskulude aruanne jaettevõtteis ja ladudes»). Need on kõikide tunnuste poolest ringlemiskulud, seejuures aga ühiskonnale mittevajalikud kulud.

Õigeks ei saa pidada nende autorite seisukohti, kes arvavad, et ühiskonnale mittevajalike kulude esinemine nii puhaste kui ka täiendavate ringlemiskulude koostises tähendab nende muutumist lihtsaiks realiseerimiskuludeks, et nad sotsialismi tingimustes muutuvad samuti puhasteks ringlemiskuludeks. Sellisel juhul me

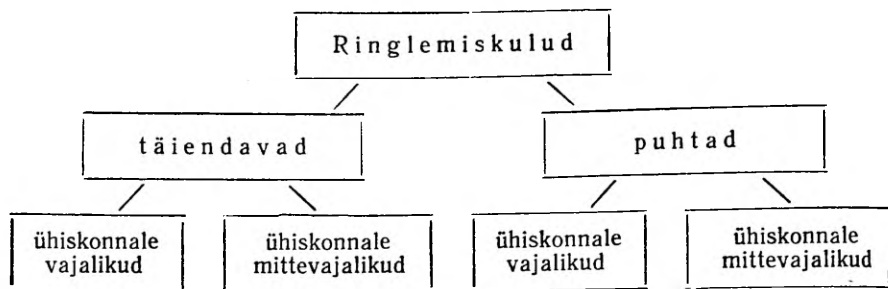
¹⁸ Н. Н. Рязов, Н. А. Тительбаум, Статистика советской торговли, Госполитиздат, М., 1951, lk. 226.

¹⁹ А. А. Белов, Анализ и планирование издержек обращения, Госторгиздат, М., 1951, lk. 13—20.

²⁰ П. Страздина, Пути снижения издержек обращения в государственной розничной торговле Латвийской ССР: (Кандидаадивäitekirj.) Rīga 1955, lk. 18—19.

²¹ Ibid., lk. 150.

²² Ibid., lk. 150—151.

Ringlemiskulude struktuur.

samastaksime nende olemust kapitalistlike ringlemiskulude olemusega. Kahjuks esineb sellist samastamist meie majandusalases kirjanduses. Nii näiteks ühes kaubandusökonoomika õpikus märgitakse: «Kui kaubad on veetud sinna, kus nende järele ei ole nõudmist, ja seepärast tuleb neid vedada teise rajooni, siis muutuvad need kulud lihtsaiks realiseerimiskuludeks.»²³ Kogumikus «Käibekulud NSV Liidus ja nende alandamise teed» viidatakse samuti sellele, et «juhtudel, kui kaupade vedu on ebaratsionaalne (näiteks kui veod on tingitud kaupade ebaõigest viimisest sinna, kus nende järele pole nõudmist, mispärast neid tuleb uuesti vedada teise rajooni jne.), muutuvad sellised kulud lihtsalt realiseerimiskuludeks».²⁴ Sellised seisukohad ei ole õiged. Kaupade ebaratsionaalsete vedude puhul ei ole sotsialismi tingimustes tegemist mitte nende vedude allutamise ja realiseerimise eesmärgile, vaid on mõnikord tegemist töö ebaõige organiseerimisega, mis omakorda on tingitud mõnede majandusmeeste lohakusest ja kaubandusökonoomika mitteküllaldasest tundmisest. Ühiskonnale mittevajalike täiendavate kulude kandmine puhtaste ringlemiskulude hulka raskestab ka puhtaste ringlemiskulude analüüsi ja võitlust puhtaste ringlemiskulude kokkuhoiu eest. Võiks kujuneda arvamus, nagu oleksid puhtad ringlemiskulud juba oma iseloomult sotsialismi tingimustes ühiskonnale mittevajalikud.

Ringlemiskulude olemuse õige mõistmine sotsialismi tingimustes ja nende jaotamine, mis peab silmas ühiskonnale vajalike ja ühiskonnale mittevajalike kulude eristamist puhtaste ja täiendavate ringlemiskulude puhul, tagab kõige otstarbekohasema kokkuhoiu-režiimi kindlustamise ringlemissfääris. Sealjuures ühiskonnale mittevajalikud kulud peaks kandma need, kes on süüdi nende tekkimises. Tuleks veelgi tõsta töötajate isiklikku vastutust ringlemissfääris. Sellega kindlustaksime ringlemissfääris ühiskondliku töö parema organiseerimise.

²³ Экономика советской торговли, Госторгиздат, М., 1955, lk. 392.

²⁴ Издержки обращения в СССР и пути их снижения, lk. 19—20.

О ПРИРОДЕ ИЗДЕРЖЕК ОБРАЩЕНИЯ ПРИ СОЦИАЛИЗМЕ

О. Каазик

Резюме

Автор рассматривает природу издержек обращения и классифицирует их на дополнительные и чистые издержки обращения. Особое внимание обращается на деление издержек обращения на общественно необходимые и общественно ненужные, дополнительные и чистые издержки обращения.

Партия и правительство придают большое значение режиму экономики во всех сферах народного хозяйства, в том числе и в сфере обращения. В директивах XX съезда партии на VI пятилетку предусматривается снижение издержек обращения в государственной и кооперативной торговле. Но при снижении их социалистическое общество не одинаково относится ко всем издержкам обращения. Основное внимание следует обратить на издержки, обусловленные плохим хозяйствованием и которые у нас иногда еще имеют место. В статье показано значение снижения общественно ненужных издержек обращения на примерах государственной торговли Эстонской ССР. Наряду с этими издержками надо сокращать удельный вес чистых издержек и уменьшать дополнительные общественно необходимые издержки путем внедрения прогрессивных форм торговли и торговли техники.

Автор считает неправильной точку зрения, согласно которой общественно ненужные дополнительные издержки обращения в условиях социализма превращаются в чистые издержки обращения. Такая точка зрения отождествляет природу издержек обращения при социализме с издержками торгового капитала. При капитализме, когда целью капиталистов является производство и реализация прибавочной стоимости, издержки, связанные с реализацией товаров, приобретают главное значение и непрерывно возрастают. При капитализме издержки, обусловленные продолжением процесса производства в сфере обращения зачастую имеют специфический характер (издержки с целью повышения цены) и превращаются в чистые издержки. Такое положение исключено в условиях социализма. В советской торговле общественно ненужные издержки обращения являются результатом недостатков в организации и планировании товарооборота.